

Juohkimis máinnašuvvon orgánaidda

**Čujuheapmi:** Ovttavewardásašvuodáláhka (21/2004, 4 §)

**Ášši:** BARGOMINISTERIIJA ALMMOLAŠ ÁVŽŽUHUSAT  
OVTTAVEARDÁSAŠVUODAPLÁNA SISDOALLUN

Ovttavewardásašvuodálága 4 § mielde bargoministeriija addá almmolaš ávžžuhusaid ovttavewardásašvuodaplána sisdoallun.

Ovttavewardásašvuodas ja vealaheami gildosiin ásahuvvo Suoma vuodđolága vuodđovuogiatvuodanjuolggadusain. Dáid njuolggadusaid dárkkálnuhttet mángga sierra lágas ásahuvvon vealaheami gildosat sihke bealehis meannudeapmái geatnegahtti njuolggadusat. Eurohpa uniovna lahttoriikkat leat čatnasan ovddidit ovttavewardásašvuoda ja vuostálastit buotlágan vealaheami. J. 2000 addojedje guokte direktiivva (2000/43/EY "rasismadirektiiva" ja 2000/78/EY "bargovealahandirektiiva") ovttavewardásaš giehtadallama dorvvasteami dihte. Direktiivvat leat Suomas biddjon doibmii *ovttavewardásašvuodálágain* (21/2004), mii bođii fápmui guovvamánu 1. beaivve 2004.

Lága dárkkuhussan lea ovddidit ja dorvvastit ovttavewardásašvuoda ollašuvvama sihke beavttálmahttit vealaheami vuollái gártan olbmo riektesuoji (1 §). Lága mielde virgeoapmahaččain lea geatnegasvuolta buot doaimmainis ovddidit ovttavewardásašvuoda dihto ulbmiliid mielde jotkkolaččat ja dárbbu mielde nuppástuhttit daid diliid, mat eastadit ovttavewardásašvuoda ollašuvvama. Virgeoapmahaš galgá doaimmainis váldit vuhtii lága dárkkuhusa plánemis, dieđiheamis, resurssaid juohkimis, gohcimis ja bargovugiin sihke heivehanrávvagiid ráhkadeamis ja ođasteamis.

Ovttavewardásašvuodálágas gildojuvvon vealahanvuodustusat leat ahki, etnikkalaš dahje čearddalaš duogáš, riikkavulošvuolta, giella, osku, jáhkku, oaivil, dearvvasvuodadilli, lámisvuolta, seksuálaiešvuolta dahje olbmui gullelaš eará sivva. Etnikkalaš duogáša vuodul vealaheami vára vuolde leat erenomážit etnikkalaš vehádagat, mat Suomas leat ee. románat, juvddálaččat, tatárat, boares ruoššaservoša olbmot ja sisafárrejeaddjiduogáš olbmot sihke Suoma eamiálbmot sápmelaččat. Go nissoniid ja albmáid deaividan vealaheami gaskkas leat mánggat erohusat, galggašii erenomáš fuopmášumi giddet vehádatnissoniid sajádahkii, dárbbuide ja vejolašvuodaide bálvalusaid geavaheaddjin. Buotlágan ovttavewardásašvuoda dorvvasteami dihte virgeoapmahaš galggašii maiddái fuopmášit daid joavkkuid, maid ala vealaheapmi sáhttá čoggot nugo ovdamearkan etnikkalaš vehádatolbmot, geat leat boarásmuvvan, lápmásat dahje gullet sohkabealle- ja seksuálavehádagaidda.

Ovttaveardásašvuodálága gohcin bargo- ja virgegaskavuodain gullá bargosuodjalanvirgeoapmahaččaide ja etnikkalaš duogáži vuodđudeaddji vealaheami gohcin bargo- ja virgegaskavuodaid olggobealde vehádatváljaolbmo ja ođđa vealahanlávdegotti bargguide (11 §).

Stáhta ja gielddaid virgeoapmahaččain lea ovttaveardásašvuodálága vuodul geatnegasvuohra ráhkadit *ovttaveardásašvuodáplána* (4 §) etnikkalaš ovttaveardásašvuoda ovddideami várás doaimmainis daid osiin go gažaldat lea virgeoapmahašdoaimmain. Ovdamearkan stáhta fitnodatlágádusaid oasil geatnegasvuohra ii guoskka daid hárrjehan fitnodatdoaimma. Vaikke lánka ii gáibitge eará gildojuvvon vealahanvuodustusaid váldima fárrui ovttaveardásašvuodáplánai, sáhtta das mángga virgeoapmahačča buohra leat mearkkašahtti ávki plána váikkuhusa ja viidasut juohkášuvvama dihte. Dárkilut dieđuid plána ráhkadangeatnegasvuodas oázžu lága vuodustusain. Lánka ja dan vuodustusat leat oázžumis Internet - čujuhusas [www.finlex.fi](http://www.finlex.fi) (Ovttaveardásašvuodálánka nr 21/2004 ja vuodustusat HE 44/2003).

Ovttaveardásašvuodáplána dárkkuhussan lea ovddidit etnikkalaš ovttaveardásašvuoda ja eastadit nu njuolgggo vealaheami go eahpenjulges vealaheami<sup>1</sup> virgeoapmahačča doaimmain ja doaibmanbirrasis. Plána veahkeha virgeoapmahačča dihto ulbmiliid mielde jotkkolaččat hukset ovtaárvosašvuhtii ja mánggahámatvuhtii vuodđudeaddji doaibmanpolitihka ja bargovugiid. Ovttaveardásašvuoda ovddideapmi virgeoapmahašdoaimmas lea ovttaskas olbmo, iešguđet virgeoapmahačča ja olles servodaga ovdu. Das lea guovddáš vuolggasadji, go ovddiduvvojit bálvalusat sierra geavaheaddji joavkkuid dárbbuid vástideaddjin. Ovttaveardásašvuodáplána lea ođđa gaskoapmi virgeoapmahažžii čuovvut doaimmaidis ja fállujuvvon bálvalusaid bohtosiid ja árvvoštallat daid váikkuhusa etnikkalaš vehádagaid ja eará geavaheaddji joavkkuid oasil. Plána veahkeha virgeoapmahačča maiddái fuopmášit doaimmainis daid vejolaš riskkaid, mat sáhtášedje doalvut dáhtokeahtes vealaheapmái.

Ovttaveardásašvuodáplána sáhtta čatnat eará ovddidanbarggu oassin dahje laktit dan eará gávdnomis leahkki plánaide dahje prográmmaide. Dakkárat leat ee. muhtin gielddain ráhkaduvvon mánggahámatvuodaprográmmat ja rasimma vuostáš doaimmanprográmmat sihke gieldda ruovttuiduhttinprográmmat. Virgeoapmahaččat leat maiddái ráhkadan dásseárvolágas dárkkuhuvvon dásseárvoplánaid, maid sáhtta geavahit ávkin, juos šihttojuvvo, ahte ráhkaduvvo mánggaid lága vuodustusaid gokči ovttaveardásašvuodáplána. Go dásseárvolága leat bárrásiin ođasmahttimin, sáhtta leat dárbu juohke dáhpáhusas ođasmahttit maiddái virgeoapmahačča dásseárvoplánema. Muhtimen sáhtta leat praktihkas vuohkkasamos bargat guovlluguovdasaš ovttasbarggu nu plánaid ráhkadeamis go daid čuovvuma ollašuttimis.

Lága mielde plána galgá ráhkadit dan viidodagas go virgeoapmahačča doaimma luondu dan gáibida. Plána viidodahkii sáhttet lassin váikkuhit mánggalágan dahkkit nugo ovdamearkan báikegotti sturrod, vehádagaid ossodat bálvalusaid geavaheaddjiin ja vejolaš váttisvuodát doaimma fállamis, váikkuhusas ja bohtosiin.

Iešguđet virgeoapmahaš galggašii jeavddalaččat čuovvut ovttaveardásašvuodáplána ollašuvvama. Seammaláhkai galggašii čuovvut doaimmaid bohtosiid nu, ahte ovttaveardásašvuoda ollašuvvama ja ovdáneami sáhtášii árvvoštallat guhkit áigetávvaliin. Bargoministeriija galgá čoaggit čuovvundieđuid plánain jeavddalaččat. Sierra virgeoapmahaččat ja eará doaibmit dieđihit ja skuvlejit bargiideasat lága ollašuttimis ja sisdoaluin. Lassidieđut ee. [www.mol.fi/migration](http://www.mol.fi/migration) ja [www.join.fi/seis](http://www.join.fi/seis)

<sup>1</sup> gč. ovttaveardásašvuodálága 6 §, man mielde njulges vealahemiin dárkkuhuvvo dat, ahte geainna nu láhttejuvvo unohabbot go geainna nu earáin meannuduvvo, lea meannuduvvon dahje meannuduvvošii vástideaddji dilis, ja eahpenjulges vealahemiin dat, ahte olggudasat bealehis njuolggadus, vuodustus dahje vuohki doalvu gean nu unohas sajádahkii earáid veardádallamis mielde leahkkiid ektui.

Bargoministeriija ávžžuha, ahte virgeoapmahaččat álggahivčče ovtta veardásašvuodaplánaideaset válmmaštallama nu, ahte plánat gárvánivčče jagi 2005 loahpa rádjai.

Helssegis čakčamánu 9. beaivve 2004

Njunuškoavda Marja Merimaa

Spešialplánejeaddji Sinikka Keskinen

Čuvvosat:

Ovtta veardásašvuodáláhka

Juohkin:

Gávpe- ja industriijaministeriija  
 Johtolat- ja kommunikašuvdnaministeriija  
 Eana- ja meahccedoalloministeriija  
 Vuoigatvuohtaministeriija  
 Oahpusministeriija  
 Bealuštusministeriija  
 Sisáššiidministeriija  
 Sosiála- ja dearvvasvuodaministeriija  
 Bargoministeriija politihkka- ja ollašuhttinossodagaid ovtta dagat ja joavkkut  
 Olgoriikkaministeriija  
 Stáhtaráđikansliija  
 Ruhtaministeriija  
 Birasministeriija

Bivdojuvvo, ahte ministeriijat doaimmahit ávžžuhusaid hálddahussurggiideaset virgeoapmahaččaide ja ovtta bargoorgánaidda:<sup>2</sup>

Stáhta ja gielddaid virgeoapmahaččat  
 Iehčanas almmosvuoigatvuodalaš lágádusat  
 Almmosvuoigatvuodalaš searvvit  
 Priváhta doaibmit, geat dikšot almmolaš hálddahusbargguid  
 Stáhta fitnodatlágádusat  
 Álánda eanangotti virgeoapmahaččat, geat fuolahit riikka virgeoapmahaččaide gullelaš bargguin eanangottis  
 Sámediggi

Ávzzuhusat leat maiddá oazžumis: [www.mol.fi/migration](http://www.mol.fi/migration)

<sup>2</sup> Ovtta veardásašvuodálága 4 §

# Almmolaš ávžžuhusat ovtaveardásašvuodaplána sisdoallun

Ovtaveardásašvuodáláhka (21/2004) geatnegahtta virgeoapmahaččaid ráhkadit ovtaveardásašvuodaplána etnihkalaš ovtaveardásašvuoda ovddideami várás doaimmainis ja etnihkalaš rieggánduogáža dihte dáhpáhuvvan vealaheami eastima dihte (§ 4). Matge eastagat eai leat dasa, ahte plána ráhkaduvvošii viidasut hámis nu, ahte guoskkašii maiddái lága eará vealahanvuodustusaid.

## 1. Ovtaveardásašvuodaplána ulbmilat

Ovtaveardásašvuodaplána dárkkuhussan lea ovddidit ovtaveardásašvuoda nu, ahte meroštallojit ja govviduvvojit dat rámat, vuogit ja metodat, maiguin virgeoapmahaš ovddida ovtaveardásašvuoda doaimmainis dihto ulbmiliid mielde jotkkolaččat.

Virgeoapmahaš sáhtta ásahit ovtaveardásašvuodaplána ulbmilin ovdamearkan bálvalusaid ja bargiid ovddideami nu, ahte earáláganvuolta dohkkehuvvo ja máhttojuvvo váldot vuhtii buorebut. Ulbmilin sáhtta leat maiddái mánggahámatvuoda lasiheapmi ja ávkingevaheapmi resursan virgeoapmahačča doaimmain.

## 2. Doaimmaid plánen

Doaimmaid plánen ovtaveardásašvuoda ovddideami várás ja vealaheami eastima várás álgá virgeoapmahačča oahppan árvovuodu ja doaimmanjurda guorahallamis ja vejolaš odđasit árvvoštallamis. Plána ollašuttimiin virgeoapmahaš geahččala buorebut fuopmášit buotlágan vealaheami, darvánit dasa ja eastadit dan ovddalgihtii.

Plána ráhkadeami lea heivvolaš álggahit dáládili árvvoštallamiin ja govvidemiin. Seamma háve sáhtta maiddái kártet dálá ráhkadusaid ja doaimmaid, maid vejolaččat sáhtášii geavahit ávkin ovtaveardásašvuodaplánemis. Plánen galggašii vuodduvvat, juos vejolaš, sisafárreaddjiid ja etnihkalaš joavkkuid sturrodaga ja ráhkadusa guoski luohtehahti dieđuide ja árvvoštallamiidda sihke virgeoapmahaččaid sin guoski čielggadusaid bohtosiidda.

Doaimmaid plánemis galggašii vuhtii váldit sihke 1) buohkaide dárkkuhuvvon bálvalusaid ja 2) vejolaš sierradoaimmaid, maid lea dárbu fállat vehádagaide. Buohkaide dárkkuhuvvon bálvalusaid oasil árvvoštallo ovdamearkan dat, man bures dat vástidit sierra vehádagaide dárbbuide, makkárat sin duodalaš vejolašvuodát leat geavahit sierra bálvalusaid ja makkár vejolaš eastagat leat fuopmášuvvon bálvalusaid fállamis. Sierradoaimmaid oasil árvvoštallojit daid doarváivuohta, kvalitehta ja ožžojuvvon vásihusat nu bálvalusbuvttadeaddji go geavaheaddji perspektiivvas. Nu buohkaide fállajuvvon bálvalusaid go sierradoaimmaid plánemis ja ollašuttimis lea dárbu váldit vuhtii áššáiosolaš hálldahusa strategiijaid ja politihkkaprográmmaid sihke bohtosiid.

## Vealaheami fuopmášepmi

Vealaheami fuopmášepmi lea vuolggasadji ja eaktu ovttavewardásašvuoda ollašuvvamis virgeoapmahačča doaimmain. Ovttavewardásašvuodaplána ráhkadeamis gártá árvvoštallat dálá doaimma ja rávvagiid ovttavewardásašvuoda ja sihkkarastit, ahte virgeoapmahačča doaibmanrávvagiin, sierralágan plánain dahje prográmmain eai leat ávdnasat, mat ásahit olbmuid sierraárvosaš sajádahkii etnikkalaš duogáža vuodul. Mánnggavuđot plánas galgá virgeoapmahačča addin rávvagiid guorahallat maiddá eará vealahanvuodustusaid oasil. Go virgeoapmahaš lea rávvagiid attedettiin dábaláččat vuodustallan ja vihkkehállan daid fuolaláččat, sáhtá leat váttis dovdat dain njulges dahje eahpenjulges vealaheapmái gullevaš áššiid. Danin leage sivva leat kritihkalaš iežas rávvagiid ja bargovugiid árvvoštallamis ja figgat geahččat daid maiddái čuoáhagaid ja geavaheaddjiid perspektiivvas.

Erenomážit eahpenjulges vealaheami hoksán ásaha hástalusaid bargiid didolašvuoda lasiheapmái ovttavewardásašvuodagažaldagain. Eahpenjulges vealaheami árvvoštallama dihte galggašii fuopmášit daid rašes oktavuodaid, main vehádagat sáhttet gártat herkket unohas dillái dahje joba olgguštuvvot ja galggašii plánet doaimmaid daid eastima dihte. Dakkár hearckes dáhpáhus sáhtá leat ovdamearkan vuodđoskuvlla álgaheapmi, man sáhtá álkidahttit earret eará ordnemiin doarjjahámiid beaivedivššu ja ovdaskuvlla doaimmaide sihke plánemiin ruovttu ja skuvlla odđa ovttasbargovugiid. Sierra vealahanvuodustusaid buohta lea dárbu guorahallat áššiid maiddá sohkabealleperspektiivvas. Nissoniid ja albmáid eallinbirrasat, vásáhusat ja doaibmanvejolašvuodát leat earáláganat ja dan sivas maiddá vealaheapmi sáhtá oazžut sierralágan hámiid.

## Vealaheapmái darváneapmi

Virgeoapmahaš galgá váldit vuhtii lága ulbmiliid ovttavewardásašvuoda dorvvasteami dihte buot doaimmainis. Ovttavewardásašvuodaplána galggašii dan dihte sisttisdoallat doaibmabijuid ja vugiid dakkár dili várás, mas virgeoapmahaš gártá reageret doaibmanbirrasis fuopmášuvvon vealaheapmái.

Dakkár dilli sáhtášii boahit ovdan ovdamearkan bálvalusaid dahje eará doaimma (ovdamearkan skuvlejupmi) oastima ja ruhtadeami oktavuodas. Juos boahá ovdan, ahte välljejuvvon bálvalusbuvttadeaddji ii meannut bealeheamet buot áššehasjoavkkuiguin, galgá virgeoapmahaš reageret fuopmášuvvon vealaheapmái lága gáibidan vugiin. Seamma guoská diliid, main virgeoapmahažzii evttohuvvo ovttavewardásašvuodalága vuostásaš meannudanvuohki, nugo ovdamearkan guoddit etnikkalaš vehádatolbmuid dahje lápmašiid doaimma olggobeallái.

Plána ráhkadeami oktavuodas lea vejolaš maiddá smiehttat doaimmaid vejolaš konfliktadiliin. Muhtin báikegottiin leat jo vuodđuduvvon mánnggaámmátlaš joavkkut, mat dárbbu mielde sáhttet darvánit vejolaš konfliktadiliide viehka johtilit. Seamma go leat ráhkaduvvon málet rihkkosiid soabahallamii diliin, maida laktásit etnikkalaš ruossalasvuodát. Eanaš báikegottiin leat vuodđuduvvon ja skuvlejuvvon sierralágan kriisajoavkkut, maid doaimmain sáhtášii váldit vuhtii maiddá vejolaš etnikkalaš konfliktadiliid mañnediliid dikšuma.

## Vealaheami eastadeapmi

Seammalágan meannudeapmi ii álo dáhkit ovttavewardásašvuoda ollašuvvama, go olbmuid vuolggasajit ja vejolašvuodát molsašuddet olbmuid mielde. Lága dárkkuhusa mielde, plánai galggašii bidjat geavatlaš doaimmaid etnikkalaš vehádagaid ja sisafárrejeaddjiid oazžuma dihte ovttaárvosaš sajádahkii virgeoapmahačča plánen, jođihan ja/dahje fállan bálvalusaid geavaheaddjin. Dakkár *positiivvalaš sierradoaimmat* sáhttet leat earret eará rávvenbálvalusat, tulkabálvalusat, sierragielat prošyrat ja eará diedihanmateriálat, iežasgielat bálvalusat ja diedihandilálašvuodát,

elektrihkalaš gulahallama buorideapmi ja fállan sihke vehádagaidda gullelaš kulturgažaldagaid ja sierradiliid vuhtiiváldin virgeoapmahačča doaimmain ja bálvalusaid fállamis.

Dehalaš livčče maiddái váldit ovddalgihtii vuhtii ovdáneami ja dan mielddis bohtán hástalusaid. Plána sáhttáge sisttisoallat nu dalán ollašutton doaimmaid go guhkit áigge ovddidandoaimmaid. Vuoi ovttaveardásašvuotta sáhtášii ollašuvvat, galgá dasa gullelaš eavttuid ja vejolašvuodaid váldit vuhtii virgeoapmahačča ráhkadan strategijain, boadusulbmiliin, politihkalaš prográmmain, láhkaválmmaštallamis jna. Guovddáš doarjjadoaimma, mainna sáhttá eastadit buotlágan vealaheami, lea bargiid ja doaimmanbirrasa guoski skuvlen vealaheami fuopmášeami ja dasa darváneami dihte.

Áššehasa dárbbuin vuolgi bargovuohki dáhkida buoremus vejolašvuodaid sierra joavkkuide ávkašuvvat fállajuvvon bálvalusain. Vuoi áššehasa dárbbut sáhtášedje ollašuvvat vehádagaidda oasil, dárbbášuvvo dávjá beavttálmahtton rávven guoskkadin bálvalusaid dárkkuhusa ja daid geavaheami. Buot doaimmabijut, mat ovddidit vehádagaidda didolašvuoda iežaset vuoigatvuodain ja geatnegasvuodain, dorjot maiddái ovttaveardásašvuoda ollašuvvama.

Rivttes dieđu juohkin lea dehalaš oassi ovttaveardásašvuoda ovddideamis. Diedihit galggašii sihke viidát olbmuid muhto maiddái sierra uhcit joavkkuide. Almmolaš dieđiheami vehkiin sáhttá eastit ovttabealat miellagovaid riegádeami ja ovddidit miehtemielalaš jurddašeami vehádagaidda birra. Virgeoapmahaš galggašii maiddái darvánit ođasdoaimmahussii, mainna sáhttá leat váikkuhus vehádagaidda sajádahkii, giehtadallamii ja sidjiide čuoheci jurddašvugiide. Dieđu juohkimiin dihto smávva jovkui virgeoapmahaš fas sáhttá sihkarastit, ahte earret eará olbmot, geat leat váras deaividit vealaheami, eará áššehasat sihke ovttasbargoguoimmit ožžot dieđu virgeoapmahačča ovttaveardásašvuoda ovddidandoaimmain.

### 3. Doaimmaid ja plána čuovvun

Virgeoapmahaš galggašii čuovvut ja árvvoštallat jeavddalaččat nu ovttaveardásašvuodaplána ollašuvvama go doaimmaidis bohtosiid ovttaveardásašvuoda perspektiivvas. Čuovvuma ollašuttin-vugiid ja áigerájáid galggašii bidjat plána oassin.

#### Ovttaveardásašvuodaplána ollašuvvama čuovvun

Čuovvumiin ovttaveardásašvuodaplána ollašuvvama virgeoapmahaš sáhttá sihke ovddidit doaimmaidis ja ođasmahttit plána sisdoaluid vástidit dakkár dárbbuid, mat vuosttas plána ráhkadeamis eai leat kánske máhtton váldot vuhtii. Ožžojuvvon vásáhusaid vuodul lea maiddái álkit čiekŋudahttit ja dárkkáluhttit plána sisdoaluid praktihka doaimmabijuid oasil. Plána ollašuvvama čuovodettiin lea buorre čuoččat dieđuid ja kritihka maiddái sierra vehádagaidda. Plánai livčče buorre merket čuovvuma konkrehtalaš áigerájáid, ovddasvástideaddjiid ja sierralágan vugiid ja metodaid, mat čuovvumis geavahuvvojit.

## Virgeoapmahačča doaimmaid bohtosiid čuovvun

Virgeoapmahašdoaimma bohtosiid čuovvun lea dehalaš erenomážit eahpenjulges vealaheami oasil. Bohtosiid árvvoštallamiin ja veardádallamiin virgeoapmahaš geahččala fuopmášit vejolaš eahpenjulges vealaheami váikkuhusa bohtosiidda eará dahkkiid lassin, mat čilgejit ášši. Virgeoapmahašdoaimma bohtosiid čuovvuma ovtaveardásašvuoda hárrái sáhtta muhtin muddui ollašuhhtit eará čuovvunproseassa oktavuodas (statistihkat, golut jna.). Suomas ii leat vejolaš ráhkadit statistihkaid etnikkalaš duogáža vuodul. Dan sadjái sisafárreaddjiid buohta sáhtta geavahit eatnigiela čuovvunvuodustussan, eará etnikkalaš vehádagaid buohta galggašii gávdnat molssaevttolaš vugiid. Dákkár čuovvuma hámit leat ovdamearkan áššehasaid bálvleaddjiide dahkkon jearahallamat, sierračilgehusat, čuovvunčoahkkimat ja eará dilálašvuodát. Čuovvumis livččii dehalaš váldit vuhtii maiddái vehádagaid iežaset oainnuid ja vásáhusa dili ovdáneamis. Muhtin báikegottiin leat ovdamearkan ordnejuvvon virgeoapmahaččaid ja románaservošiid oktasaš bargočoahkkimat, gos lea ságastallon sierra virgeoapmahaččaid fállan bálvalusaid ja bargovugiid ovddideamis sihke árvvoštallon ovtas románaid dilli báikkálaččat sierra eallinsurggiin (skuvlejupmi, barggolašvuolta, dearvvasvuolta jna.).

## 4. Doaimmaid árvvoštallan

Ovtaveardásašvuodaplána ollašuvvama ja virgeoapmahačča doaimmama bohtosiid čuovvumis ožžojuvvon dieđuid galgá árvvoštallat nu viidát go vejolaš. Árvvoštallama vuodul sáhtta divvut plána ja ovddidit doaimmaid dili buorideami várás.

Virgeoapmahačča doaimma ovtaveardásašvuoda árvvoštallan lea viehka odđa ášši eage dan mihtideami várás leat čielga, stáđásmuvvan mihtárat. Ovdamearkan EU ruhtadan Join - prošeakta lea bárrásiin geahččaleamen báikkálašvirgeoapmahaččaid atnui oaivvilduvvon ovddidan- ja árvvoštallanbargoneavvu *Dásseárvvu ráidallasat*. Ovdalis máinnašuvvon gaskoapmi lea dárkkuhuvvon virgeoapmahačča iešárvoštallama ja bargoservošiid ovtaveardásašvuoda ja mánggahámatvuoda ovddideami veahkkeneavvun ja lea fidnemis sihke cd - rom hámis ja elektrihkalaš internetsiiduoin [www.join.fi](http://www.join.fi)

## 5. Ovttasbargu

Vuoi ovtaveardásašvuodaplána sisdoalut vástidivčče vehádagaid duodalaš dárbbuid, virgeoapmahaš galggašii bargat ovttasbarggu vehádatervviiguin, ovtastumiiguin ja organisašuvnnaiguin plánemis, dieđiheamis ja čuovvuma sihke árvvoštallama ollašuhhtimis.

Ovtaveardásašvuodaplánain galgá giddet erenomáš fuopmášumi románaid dillái ja sápmelaččaid rivttiide eamiálbmogin. Sámediggi ovddasta sápmelaččaid ovttasbargo- ja ráđđádallanorgánan heilla riikkas ja lassin sámeáššiid ráđđádallangottis lea sápmelaččaid guoski áššiid oktiiheivehanbargu. Ovttasbargoorgánan sáhttet doaimmat maiddái sámesearvvit ja báikkálašovttastumit. Románaáššiid ráđđádallangoddi (RONK) sihke leanahálddahusa oktavuodas doaimmi guovlluguovdasaš ráđđádallangottit sáhttet doaimmat ovttasbargoorgánan ovtaveardásašvuodaplánemis románaservviid ja báikkálaš románaovttastumiid lassin. Sisafárreaddjiid servviid ja báikkálaš ovtastumiid lassin Etnihkalaš gaskavuodaid ráđđádallangottis (ETNO) leat ovddastuvvon stuorámus giella- ja kulturjoavkkut.

Mánggavuđot plánaid oasil livččii dehalaš bargat ovttasbarggu Riikkadási Lápmásiidráđiin (VANE), gieldda lápmásiidráđiiguin ja lápmásiidservviiguin.

Eará vealahanvuodustusaid oasil ovttasbargoorganat sáhtášedje leat ovdamearkan SETA rs. (seksuála- ja sohkabeallevehádagat), searvegottit ja sierra oskkoldatovttastumit, sierra ahkejoavkkuid ovddasteaddji searvvit ja organisašuvnnat nugo Boarrásiidbarggu Guovddášlihttu ja Nuoraidáššiid ráddádallangoddi (NUORA). Ovttasbarggu lea buorre bargat maiddái sohkabeliid gaskasaš dásseárvvu ovddideaddji servviiguin ja Dásseárvoáššiid ráddádallangottiin (TANE).

Ovttaveardásašvuodaplánemis nu plánaid go doaimma bohtosiid čuovvumis lea dehalaš ráhkadit viiddis ovttasbarggu bargiid ja sin ovddasteaddji servviiguin. Ovttasbargu lea dehalaš earret bargiid ovddideami (ovdamearkan bargiidskuvlema) dáfus, maiddái dan dorvvasteapmin, ahte virgeoapmahačča ovttaveardásašvuodaplána guovddáš sisdoalut bohtet bealeheamet sierra bargiidjoavkkuid dihtui.

## **6. Ovttaveardásašvuodaplánema sierragažaldagat sámiid ruovttuguovllus**

Sápmelaččaide lea eamiálbmogin dorvvastuvvon vuodđolága njuolggadusain vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Sáme kultuvrai sámiid ruovttuguovllus gullet árbevirolaš ealáhusat nugo boazodoallu, guolástus ja meahcástus.

Stáhta guovddášhálldahus sihke sámiid ruovttuguovllus doaibmi guovllu ja báikkálaš virgeoapmahaččat galggašedje gidet fuopmášumi ovttaveardásašplánaid ráhkadettiin erenomáš fuopmášumi árbevirolaš ealáhusaid boahhtevuođa dorvvasteapmái, sáme gielat bálvalusaid oažžumii ja ovddideapmái sihke oppalohkkái sápmelaččaid ekonomalaš ja kultuvrralaš ovttaveardásašvuoda ovddideapmái ja ollašuttimii.

Bargoministeriija ávžžuha, ahte ovttaveardásašvuodaplánaid ráhkadettiin virgeoapmahaččat barggašedje lávga ovttasbarggu sámiid álbmotválljenorganain ja árbevirolaš áhahusaiguin. Dehalaš livččii maiddái, ahte ovttaveardásašvuoda ollašuvvama čuovvun ja positiivvalaš doarjjadoaimmaid plánen vuodđuduvašedje vejolaš čielggadusbargui, mas sámiid eallindilit ruovttuguovllus guorahallošedje nu viidát ja oppalaččat go vejolaš.



## **Ovdamearkkat**

Čuovvovaččas leat ovdamearkkat das, mo ovttavewardásašvuodaplánema sáhtá ollašuttit ja maid áššiid plánai sáhtá bidjat. Ovdamearkkas 1 (vuodđoplána) ovdanbuktojit dat sisdoalut, maid ovttavewardásašvuodaplána galggašii sisttisdoallat juohke dáhpáhusas, leiba gažaldat beare etnikkalaš duogázii čuohcci plánas dahje mánggavuđot molssaeavttus. Ovdamearkkat 2 - 4 lahkoniit ovttavewardásašvuodaplánema sierra perspektiivvain, muhto dain eai leat šat geardduhuvvon plána vuodđoelemeanttat viiidát.

### **Ovdamearka 1: vuodđoplána**

#### Plánat ja rávvagat

Ovttavewardásašvuodaplána galggašii sisttisdoallat virgeoapmahačča addin rávvagiidda ja guovddáš plánaide gullelaš ovttavewardásašvuoda ovddideami ja dorvvasteami. Dat guoská earret eará sierralágan hálddahusa ja doaimmaid guoski rávvagiid sisdoaluid, boađusplánema, resurssaid juohkášuvvama guoski eará plánaid ja doaimmanstrategiijaid plánema ja sisdoaluid.

#### Áššehasbálvalusat ja bargovuogit

Ovttavewardásašvuodaplánaide lea buorre bidjat, virgeoapmahašdoaimma luonddu mielde, áššehasaiguin deaivvadeapmái ja bargovuogiide gullelaš sisdoallogažaldagaid nugo vuorrováikkuhusa, dieđu juohkima, ovttaskas olbmo vuoigatvuođadorvvu ja iehčanasvuoda gudnejahttima ja kultuvrralaš vugiide gullelaš gažaldagaid. Erenomáš fuopmášumi galggašii gidet rávvema plánemii ja geavtlaš ordnemiidda, vuoi sáhtá sihkkarastit buot áššehasjoavkkuid duođalaš beassama bálvalusaid ollái. Plánai sáhtá merket buresge konkrehtalaš áššiid nugo ovdamearkan sierralágan vejolašvuođaid geavahit tulkka áššehasbarggus, iežasgielat bálvalusaid dahje eará go suoma- dahje ruotagillii addojuvvon bálvalusaid ja áššiiddikšumii várrejuvvon áiggi. Seammaláhkai sáhtá smiehttat vejolašvuođaid ráhkadit materiálaid sierra gielain ja álkkes gielain, ordnet sierralágan dieđihandilálašvuođaid ja eará rávvema.

#### Vealaheami fuopmášepmi

Njulges ja erenomážit eahpenjulges vealaheami dovdáma virgeoapmahačča doaimmain ja doaimmanbirrasis sáhtá buoremusat ovddidit bargiid skuvlemiin ja lasihemiin didolašvuoda ovttavewardásašvuodagažaldagaid birra virgeoapmahačča doaimmanbirrasis. Báljes dieđu juohkin ii dábálaččat leat doarvái, muhto dárbbášuvvojit skuvlenhámit, gos lea vejolašvuohta oassálastit ja gulahallat, dakkárat leat ovdamearkan bargiide dárkkuhuvvon skuvlenbeaivvit. Ovttavewardásašvuodaplánai livččii buorre merket dan geasa, man dávjá ja man hámis skuvlejupmi addojuvvo sihke geas lea ovddasvástádus skuvlejumi skáhppomis ja fállamis.

#### Vealaheapmái darváneapmi

Plánas lea dárbu meroštallat konkrehtalaš meannudanvugiid ja ovttasbargohámiid, go virgeoapmahaš reagere vealahandáhpáhusii. Meannudanvuogit sáhttet guoskat a) virgeoapmahačča fuopmášan dahje áššehasa bokte ožžojuvvon dieđu njuolgggo vealaheamis ja b) doaimma bohtosiid vuodul boahtán eahpádusa eahpenjulges vealaheami vejolašvuođas. Ovdamearkan njuolgggo vealaheami vejolašvuođas (a) lea eahpádus, ahte virgeoapmahačča skáhppon bálvalus ásaha geavaheaddjiid sierraárvosaš sajádahkii etnikkalaš duogáza vuodul dahje sisttisdoallá sin guoski vuoduhis gáibádusaid. Eahpenjuolgggo vealaheami vejolašvuođas (b) sáhtá leat jearaldat

ovdamearkan dalle, go doaimma bohtosiin leat stuorra erohusat válđoálbmoga ja etnihkalaš vehádagaid gaskkas.

### Vealaheami eastadeapmi

Ovttaveardásašvuodaplána lea odđa gaskoapmi virgeoapmahažžii ovddidit doaimmaidis ja bálvalusaidis kvalitehta. Vuoi dat buoremusat bálvalivčče dán dárkkuhusa, galggašii deattuhit dan čilgema, mo ovddiduvvojit ovttaveardásašvuoda lasiheapmái ja ovddideapmái siktejeaddji doaimmat. Dat sáhttet leat bargiid skuvlema ja bargovugiid ovddideami lassin positiivvalaš sierradoaimmaid plánemii gullelaš áššit. Dáid osiin plána ráhkadettiin sáhtta mángii geavahit ávkin ovddit vásáhusaid ja sierralágan geahččalemiin ja prošeavttain gávnnavuvvon buriid vuogádagaid. Ovdamearkkat dákkár buriid vuogádagain leat sierralágan ovttasbargovuogit joavkkuiguin, geat leat váras gártat vealaheami vuollái, sin gullan doaimmaid plánemis ja geavaheamis konsultaveahkin. Juo stáđásmuvvan buriin vuogádagain, nugo áššehasain ožžojuvvon dieđuid ja kritihka skáhppomis, galggašii boahtevuođas válđit vuhtii maiddái sierra vehádagaid.

Erenomáš fuopmášumi plána ráhkadettiin galggašii giddet geavatlaš doaibmabijuid plánemii ja vuohkáii, mainna virgeoapmahaš dieđiha doaimmaidis birra sierra vehádagaide. Mángii árbevirolaš dieđiheami vuogit nugo dieđáhusat ja reivvet, eai leamašan doarvái. Dan dihte livččege dehalaš ovddidit molssaevttolaš ja bálddalas dieđiheami hámiid dan sihkkarastima dihte, ahte virgeoapmahačča diehtu juksá buot čuožáhtjoavkkuid. Njálmmálaš gulahallama ja dieđihandilálašvuodaid lassin sáhtta geavahit ávkin vehádagaid iežaset dieđihankanáid ja servviiguin dahkkon dieđihanovttasbarggu.

### Čuovvun ja árvvoštallan

Plánai galggašii merket dan ollašuvvama čuovvumii gullelaš áigedávvaliid ja ovddasvástádusaid. Seammaláhkai dasa galggašii bidjat virgeoapmahašdoaimma čuovvumii ja árvvoštallamii gullelaš gažaldagaid nugo áššáigullelaš čuoggás lea ovddabealde govviduvvon.

## **Ovdamearka 2: guovlluguovdasaš plána**

Guovlluguovdasaš virgeoapmahaččat sáhttet mángii álkidahttit ja doarjut báikkálašvirgeoapmahaččaid ovttaveardásašvuodaplánema. Muhtin eará oktavuodain guovlluguovdasaš málleplánat leat gávnnavuvvon buorre bargoneavvun ja ávki leamašan maiddái bargočoahkkimiin, ráđđádallanbeivviin ja eará guovlluguovdasaš dáhpáhusain, maid oktavuodas leamaš vejolašvuolta ságastallat ja dieđihit odđa hástalusain ja bargguin. Guovlluguovdasaš málleplánaid sáhtta ráhkadit ovdamearkan nu, ahte vásttolaš guovlovirgeoapmahaš ja báikkálašvirgeoapmahaččat ráhkadit ovttas plána vuodu, mii dasto dievasmahtto ja konkretiserejuvvo báikkálaš dárbbuid ja diliid rájes.

Vejolašvuodat doarjut ja ollašuhttit ovttaveardásašvuodaplánema iešguđet guovllu vuodul leat mánggaláganat ja iešguđet hálldahus galgá bargat daid guoski čovdosiid iežas vuolggasajiin ja vejolašvuodain. Guovllu ovttasbarggu sáhtta bargat nu seammá hálldahusa sierra dásiid gaskka go gielddaid gaskasaš guovlluguovdasaš ovttasbargun. Guovlluguovdasaš plánema ovdun lea earret eará plánaid sullalasuolta, veardádallanmunni ja oktasaš čuovvuma vejolašvuolta.

## ***Ovdamearka 3: buot doaimmaide guoskevaš***

Idealan livčče, juos ovttaveardásašvuodaplánema sáhtášii laktit nu njuovžilit go vejolaš virgeoapmahačča dahje viidásut organisašuvvna ovddidanproseassa oassin, ja ná doalvut dan buot

doaimmaide guoskevažžan doaibmanstrategiijaid ja - plánaide. Go gielddaid dásis sierra virgeoapmahaččaid bargguid luondu molsašuddá oallege olu, sáhtá leat jierpmálašge eandalitge stuorát báikegottiin, ahte sierra hálddahussuorggit plánejit ja čuovvot doaimmaideaset ovtaveardásašvuoda goittotge muhtin osiin iežaset vuolggasajiin. Nuppe dáfus smávit báikegottiin dilli sáhtá leat nuppežiid.

Ovtaveardásašvuodaplána sáhtá laktit eará plána oassin, juos ii leat jierpmálaš ráhkadit dan sierra. Muhtin gielddain leat válmmaštallon oalle viiddes mánggakulturprográmmat dahje rasismma/vealaheami vuostáš prográmmat, maid oktavuhtii ovtaveardásašvuodaplána heive erenomáš bures. Juos ovtaveardásašvuodaplána háliduvvo laktot gieldda ruovttuiduhttinprográmma oassin, galggašii váldit vuhtii, ahte sisafárrejeaddjiid lassin plána guoská maiddá eará etnikkalaš vehádatjoavkkuid go sisafárrejeaddjiid (ng. dološ vehádagat, sisafárrejeaddjiid mañisboahttit jne.) ja dan galggašii maiddá čielgasit buktit ovdan. Dán dáhpáhusas ruovttuiduhttinprográmmaid ođastemis livččii buorre geavahit ávkin maiddá románaid ovddasteaddjiid áššedovdamuša. Juos fas gávnnavuvvo sierra ovtaveardásašvuodaplánai, sáhtá dan sisdoaluid geavahit ávkin ruovttuiduhttinprográmmain, mat ruovttuiduhttinlága vuodul sisttisdoallet doaimmaid etnikkalaš dáseárvvu ja buriid etnikkalaš gaskavuodaid ovddideami várás (493/1999, M.118.2002, 7 §).

Ovtaveardásašvuodaplánema sáhtá ollašuttit njuovžilit ovdalis máinnašuvvon prográmmaid ja plánaid ođasmahttinproseassa oassin; seammaláhkai ovtaveardásašvuoda ollašuvvama čuovvuma ja árvoštallama sáhtá ollašuttit daid čuovvuma ja bohtosiid giedahallama oassin.

#### **Ovdamearka 4: mánggavuodot plána**

Suoma dilis mánggavuodot, mánggaid vealahanvuodustusaid vuhtii váldi lahkonanvuohki ovtaveardásašvuodaplánemis addá mánggalágan ávkkiiid. Mánggaid vealahanvuodustusaid gokči plána lea mángga virgeoapmahačča buohta eanet mearkkašahti ja vástida oppalaččat olbmuid ja joavkkuid dárbbuide, geat leat várás gártat vealaheami vuollái. Ovdamearkan seamma áigge, go álbmotjoavkkut nuppástuvvet etnikkalaš ja gielalaš vuodu dáfus viidasabbon, dat maiddá boarásmuvvá. Ahkeolbmuid meari lassáneapmi fas ásaha ođđa gáibádusaid nu hálddahussii go bálvalusaid fállamii.

Organisašuvnnaid beaktivuoda ja njuovžilvuoda sáhtá lasihit ovddidemiin doaibmanberrasa dakkárin, mas juohkehaš doaibmi sáhtá juksat nu buorre bohtosa go vejolaš ja mas giige ii vealahuvvo. Juos ovdamearkan bargoservošis lea vealaheapmi dahje heađušteapmi seksuálaiešvuoda dahje oskku vuodul, gillájit dáid olbmuid lassin earáge bargoservoša lahtut heajos vuoiŋŋa ja heajut beaktivuoda dihte.

Sierra joavkkuid dárbbuide guoski positiivlaš doarjjadoaimmaid lea sivva plánet ovtas máinnašuvvon joavkkuid ovddasteaddjiiguin. Ná sáhtá jo álggos ráhkadit viiddes ja konkrehtalaš plána, man ollašuttimiin virgeoapmahaš sáhtá ovddidit viidasabbotge mánggahámatvuodapolitiikka. Ovtasbargu veahkeha maiddá garvit unohas čovdosiid ja sihkarastá earret eará dan, ahte buot fysihkalaš easttahasvuoda dáhkideaddji dahkkit váldojit vuhtii. Buorit vásihusat viiddes ja mánggaid sierra vuodustusaid guoski lahkonanvuogis leat ožžojuvvon earret eará dáseárvoplána oasil.

Virgeoapmahaš sáhtá ráhkadit ovtaveardásašvuodaplána maiddá bargoaddi rollas, vaikke plána ráhkadangeatnegasvuohka ii dan gáibit. Juos virgeoapmahaš gávnaha, ahte guorahallá ovtaveardásašvuoda ovddideami doaimmainis oppalaččat vuhtii váldimiin maiddá bargoaddi rolla, sáhtá leat jierpmálaš laktit dáseárvolága mielde dáseárvoplána ja ovtaveardásašvuodaplána. Go dáseárvoplána ja ovtaveardásašvuodaplána ovtastahttojit, de sáhtá garvit badjálaš plánema,

čuovvuma ja dili ovdáneami árvvoštallama. Dán dáhpáhusas ovtaveardásašvuodaplánai biddjojit virgeoapmahačča olgguldas doaimma lassin (gč. ovdamearka 1) semmasullasaš siskkáldas ovtaveardásašvuhtii laktáseaddji áššit, maid dásseárvoplánat dál sisttisdollet. Dál jođus leahkki dásseárvolága odastusa gánneha vuhtii váldit plánemis. Lassidieđuid dásseárvoplánemis oazžu dásseárvováljaolbmo internetsiidduin čujuhusas:

<http://www.stm.fi/Resource.phx/tasa-arvo/tasa-arvoaltuutettu/tasuunnittelu.htm>

Lassidieđut ja ovtaveardásašvuoda guoski materiálat:

[www.mol.fi/migration](http://www.mol.fi/migration)

[www.join.fi](http://www.join.fi)

[www.join.fi/seis](http://www.join.fi/seis)